

KADININ İNSAN HAKLARINDAN BİR SAPMA ÖRNEĞİ: ÇİN'DE AYAK BAĞLAMA GELENEĞİ*

A DEVIATION EXAMPLE FROM WOMEN'S HUMAN RIGHTS: FOOTBINDING TRADITION IN CHINA

Ayşen SEYMEN ÇAKAR**

If you have lotus feet, you will marry a Literati, eating bread with meat;
If you have large feet, you will marry a blind man, eating bran with chili.
A ballad in Zhangde, Henan¹

Özet: Ayak bağlama, Han Çinlileri döneminde uygulanmaya başlamış olan, yapılan sargı işlemleri sebebiyle ayak iskeletinin bozularak, ayağın büyümesini engelleyen geleneksel bir işlemidir. Saray içerisinde başlayan bu uygulama, zamanla üst sınıflardan alt sınıflara da geçmiştir. Küçük ayaklar, Çin'de bir soyluluk ve güzellik sembolü olarak nitelendirilmiş ve zamanla iyi bir evlilik yapabilmek için bir şart olarak algılanmıştır. 1600'lü yıllarda, ayak bağlama geleneğinin ortadan kalkması için bazı yasaklar getirilmiş olsa da bu çabalar başarılı olmamıştır. Ayak bağlama geleneği Çin'de 1950'li yıllara kadar varlığını sürdürmüştür ve bugün için son bulmuş olan bir gelenektir. Bu geleneğin, Çin'in ataerkil aile yapısı ile ilişkili olduğu söylenmektedir. Ayak bağlama, kadınların hareket yeteneklerini kısıtladığından, onları başka insanların, örneğin annesinin, kayınvalidesinin ya da eşinin yardımına muhtaç hale getirmiştir. Bu uygulama, çalışma alanında da

* Bu yazı araştırma ve yayın etiğine uygundur.

** Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, aysenseymencakar@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3843-6120, Makalenin Gönderim Tarihi: 03.03.2022, Kabul Tarihi: 10.06.2022

¹ "Lotus ayaklarınız varsa, ekmeği etle yiyen bir edebiyatçı ile evleneceksiniz; Büyük ayaklarınız varsa, kepeği biberle yiyen kör bir adamla evleneceksiniz". Zhangde, Henan'da bir türkü.
Bu türkü, ayak bağlama geleneğinin, halk arasında, iyi evlilik yapmak için kullanılan bir araç olduğunu gözler önüne sermektedir.
Xinyu Fan ve Lingwei Wu, "The Economic Motives for Foot-binding", Discussion Paper Series - CRC TR 224, Discussion Paper No. 187, Project A 03, Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn- Universität Mannheim, June 2020, https://www.wiwi.uni-bonn.de/bgsepapers/boncrc/CRCTR224_2020_187.pdf/E.T. 26.05.2021, s. 2.

kadınları etkilemiş olup, örneğin sulama tarımı gibi bazı işler kadınlar için oldukça güç hale gelmiş, kadın emeği daha çok ev içinde yapılabilecek el işi gibi alanlarda yoğunlaşmıştır. Bu durum da kadın emeğinin değerinin sorgulanmasına yol açmıştır. Ayak bağlama uygulaması gibi kadına zarar veren geleneksel uygulamalar, Birleşmiş Milletler Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Bildirge'de kadına yönelik şiddet olarak tarif edilmiştir. Son bulmuş bir gelenek olan ayak bağlama uygulamasının ortadan kaldırılma yöntemlerinin incelenmesinin, kadına zarar veren diğer geleneksel yöntemlerin ortadan kaldırılmasında da bir örnek olarak fayda sağlayabileceği umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ayak Bağlama, Lotus Ayaklar, Kadına Yönelik Şiddet, Kadının İnsan Hakları, Gelenek ve Hukuk

Abstract: Foot binding is a traditional procedure that started to be practiced during the Han Chinese period, preventing the growth of the foot by deteriorating the foot skeleton due to the wrapping processes. This practice, which started in the palace, gradually passed from the upper classes to the lower classes. Small feet were perceived as a symbol of nobility and beauty in China, and for this reason, they were perceived as a condition for a good marriage over time. Although some prohibitions were introduced in the 1600s to eradicate the tradition of foot binding, these efforts were not successful. The tradition of foot binding has existed in China until the 1950s and is a tradition that has come to an end for today. This tradition is said to be associated with the patriarchal family structure of China. Since foot binding restricts women's mobility, it has made them dependent on the help of other people, such as their mother, mother-in-law or spouse. This practice has also affected women in the field of work, some jobs such as irrigation agriculture have become quite difficult for women, and women's labor has been concentrated in areas such as handicrafts that can be done at home. This situation has led to the questioning of the value of women's labor. Traditional practices that harm women, such as the practice of tying feet, are defined as violence against women in the United Nations Declaration on the Elimination of Violence Against Women. Examining the methods of eliminating the practice of tying the feet, which is a dead tradition, can also be useful as an example for the elimination of other traditional methods that harm women.

Keywords: Foot Binding, Lotus Feet, Violence Against Women, Women's Human Rights, Tradition And Law

1. GİRİŞ

Ayak bağlama uygulaması, Han Çinlileri döneminde ortaya çıkmış ve yaklaşık bin yıl kadar varlığını sürdürmüş olup 1950'li yıllarda ortadan kalkmıştır. İlk olarak saray ve çevresinde ortaya çıktığına inanılan uygulama, sonrasında üst sınıflardan alt sınıflara doğru yayılmıştır. Yalnızca kadınlar üzerinde gerçekleştirilen uygulama, asaletin

ve güzelliğin sembolü olarak değerlendirildiğinden iyi evlilik yapmanın bir yolu olarak kabul edilmiştir. Uygulamanın, Çin'in ataerkil yapısı ile ilgili olduğu vurgulanmaktadır. Uygulama aynı zamanda Çin kadınlarının itaatkarlığının da bir göstergesi olmuştur. Büyük bir acıya ve sakatlığa yol açan bu uygulama, kadınları hem günlük hayatlarında ve hem de çalışma hayatlarında başkalarına bağımlı hale getirmiştir. Uygulama, kadınların yalnızca bir cinsel obje olarak görüldüğünün de bir göstergesidir.

Görünüşte, iyi bir evlilik yapmak amacıyla, istekli olarak yapıldığına ve ahlaki olduğuna inanılan bu uygulama, kadına zararlı olan diğer pek çok geleneksel uygulama gibi aslında bir toplumsal dayatmadır. Bir çocuğun ayağının bağlı olmaması kendisinin ve ailesinin toplum tarafından dışlanması, evlenememesi, toplumda değer görmemesi gibi sonuçlara yol açmaktadır.

Uygulama bir bakıma, uygarlığın inşasını kendisine mal eden erkeğin, kadının yeniden inşasını da kendine mal ettiğinin bir göstergesidir. Erkeğin tasarladığı bir kadın bedeninin acıyla inşa edilmesi ve kadının kırılmış ayaklarıyla erkek egemenliğine hapsedilmesinin en tipik örneklerinden bir tanesidir.

2. GELENEK, HUKUK VE KADININ İNSAN HAKLARI

Geleneksel kültürel uygulamalar, bir topluluğun üyeleri tarafından genellikle nesilleri kapsayan dönemler boyunca sahip olunan değerleri ve inançları yansıtır. Dünyadaki her sosyal grubun, bazıları tüm üyeler için faydalı olan, diğerleri ise kadınlar gibi belirli gruplar için zararlı olan geleneksel kültürel uygulamaları ve inançları vardır. Zararlı olmalarına ve ulusal ve uluslararası insan hakları yasalarını ihlal etmelerine rağmen, bu tür uygulamalar sorgulanmadığı veya eleştirilmediği için varlıklarını sürdürmekte ve bunları uygulayanların zihninde ahlaki olduklarına ilişkin bir inanç yer almaktadır.²

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarih ve 48/104 sayılı kararıyla kabul edilen Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırıl-

² Mikateko Joyce Maluleke, "Culture, Tradition, Custom, Law and Gender Equality", *Potchefstroom Electronic Law Journal*, 2012, C: 15, S: 1, file:///C:/Users/anaya/Downloads/75698-Article%20Text-172364-1-10-20120417%20(2).pdf/E.T. 30.05.2021, s. 2.

masına İlişkin Bildirge'nin 2. maddesinde kadına zarar veren geleneksel uygulamalar, kadına yönelik şiddet eylemleri olarak açıkça sayılmıştır.³ Dünya üzerinde, kadına zarar veren pek çok geleneksel uygulama var olmuştur. Bunlardan bazıları son bulmuş, bazıları ise halen varlığını devam ettirmektedir. Sati uygulaması, ayak bağlama uygulaması, cadı avı, Antik Yunan döneminde ölen savaşçılar için kız çocuklarının kurban edilmesi, korse uygulaması gibi bazıları tarihsel örnekler olarak değerlendirilebilirken; kadının cinsel sakatlanması, çeyiz cinayetleri (dowry deaths), başlık parası, berdel gibi bazı uygulamalar günümüzde varlığını sürdüren uygulamalar olarak sayılabilmektedir.

Uygarlık tarihinin inşasını erkek kendine mal ettiği için, kadına ilişkin kültürü biçimlendiren ideolojiyi de kendi kafasından geçen düşüncelerle tasarlamıştır. Dolayısıyla kadınlara biçilen kadınlık kavramı da erkeğin yarattığı ve onun gereksinimlerine karşılık verebilecek biçimdeki kadını oluşturmaya yöneliktir.⁴ Yukarıda sayılan geleneklere göz atıldığında, bunların erkekler için gerçekleştirilen ve kadınların zarar gördüğü, kadının insan haklarına aykırı uygulamalar olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, sati uygulamasında,⁵ dul kadınların, ölen kocaları için yakılması; korse uygulamasında⁶ ve ayak bağı uygulamasında, erkekler tarafından beğenilmek ve böylece daha iyi evlilikler yapabilmek umudu; kadının cinsel sakatlanması uygulamasında⁷ na-

³ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, "Declaration on the Elimination of Violence against Women", 1993, <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ViolenceAgainstWomen.aspx/E.T.29.05.2021>.

⁴ Derya Şaşman Kaylı, *Kadın Bedeni ve Özgürleşme*, 3. Baskı, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 48.

⁵ Sati (Su-thi veya Suttee), dul bir kadının kendini, kocasının cenaze ateşinde yakarak kurban ettiği geleneksel bir Hint uygulamasıdır. (Virendra Kumar ve Sarita Kanth, "Bride Burning", *Medicine, Crime and Punishment*, December 2004, C: 364, s. 19). Sati hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Ayşen Seymen Çakar, "Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği: Hindistan'da Sati Geleneği", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2015, S: 120, s. 73-86.

⁶ On altıncı yüzyılda Avrupalı kadınlar, daha güzel görünmek için balina kemiği ve sertleştirilmiş kanvasdan yapılan korselere bağlandılar. Göğüsleri ve karnı düzleştirmek için önden bir metal veya tahta parçası konuldu. Bu giysi belin bükülmesini ve nefes almayı zorlaştırıyordu. (Elayne A. Saltzberg ve Joan C. Chrisler, "Beauty is the Beast: Psychological Effects of the Pursuit of the Perfect Female Body", Ed. Christine M. Koggel, *Moral Issues in Global Perspective II: Human Diversity and Equality*, Second Edition, Broadview Press, Kanada, 2006, s. 143).

⁷ Kadının cinsel sakatlanması (female circumcision, female genital mutilation, female genital cutting), eksternal genital organların kısmen veya tamamının alınması işlemidir. Kadın sünneti Dünya Sağlık Örgütü tarafından "medikal sebepler

musu koruma algısı; çeyiz cinayetlerinde,⁸ erkeğe vaat edilen çeyizin getirilememesi; Antik Yunan döneminde, Truva'da, ölen savaşçılar için kız çocuklarının kurban edilmesi uygulamasında,⁹ kurban etme töreninde kız çocuklarının gelin gibi giydirilmesi ve ölen savaşçının ölümünden sonraki hayatında bu kız çocuğu ile evleneceğine ilişkin beklenti yer almaktadır.

3. AYAK BAĞLAMA UYGULAMASI

Ayak bağlama uygulaması, ortaya çıkışından sonlandırılmasına kadar yaklaşık bin yıl kadar sürmüş olan geleneksel bir uygulamadır. Uygulamanın ortaya çıkması, bir gelenek olarak yerleşmesi, nasıl uygulandı ve ne tür zararlara yol açtığı bu bölüm içerisinde incelenecektir.

3.1. Uygulamanın Ortaya Çıkışı

Ayak bağlama, ayak iskeletinin bozulmasına neden olan kültürel bir uygulamadır. Ayak bağlama, belirli estetik kriterleri karşılamak için ayağın büyümesini sınırlandırmak ve çekici kabul edilen minik altın lotus görünümüne ulaşmasını sağlamak için ayakların yeniden şekillendirilmesini amaçlayan ve sadece kadınlar üzerinde gerçekleştirilen bir uygulamadır.¹⁰

dışında, eksternal kadın genital organlarının kısmen veya tamamen çıkarılması veya kadın genital organlarına başka şekillerde zarar verilmesini içeren tüm işlemler" olarak tanımlanmaktadır.

(A.Filiz Aşar, Serdal Kanuncu ve H. Levent Keskin, "Kadın Sünneti", *Türkiye Klinikleri Jinekoloji Obstetrik*, 2008, C: 18, S: 5, s. 321-322).

World Health Organization, "Female Genital Mutilation", 3 February 2020, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation/E.T.28.04.2021>.

Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ayşen Seymen Çakar, "Kadının İnsan Haklarından Bir Söpma Örneği: Kadının Cinsel Sakatlanması", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2021, S: 157, s. 361-380.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ayşen Seymen Çakar, "Kadının İnsan Haklarından Bir Söpma Örneği: Hindistan'da Çeyiz Cinayetleri", Ed. Murat Ercan, Ali Ayata ve Sultan Ece Altınok Çalışkan, Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Kongresi 12-13-14 Ekim 2016 Osmaneli'den 21. Yüzyılı Okumak Bildiriler Kitabı, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayını, Bilecik, 2016, s. 1698-1703.

⁹ Seneca, Troades, Latince'den Çev. Haydar Dönmez, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2146, Ankara, 1998, s. 66.

¹⁰ Natalie Reznikov, Carina Phillips, Martyn Cooke, Amin Garbout, Farah Ahmed ve Molly M. Stevens, "Functional Adaptation of the Calcaneus in Historical Foot Binding", *Journal of Bone and Mineral Research*, September 2017, C: 32, S: 9, s. 1916.

Ayak bağlama terimi, Han Çinlilerinin, kadınların ayaklarının normal büyümesini engellemek ve onları şekil ve küçüklük açısından doğal olmayan hale getirmek için yapay araçlar kullanma geleneğini ifade etmektedir. Ming (1368-1644) ve Ch'ing (1644-1911) hanedanları altındaki tüm sınıflar tarafından yaygın olarak uygulanan gelenek, en azından M.S. 1130'a kadar uzanmaktadır. Geleneksel kaynaklar bu noktada farklılık gösterse de bazıları ayak bağlamanın Shang hanedanı dönemine (M.Ö. 1766-1122) kadar uzandığını iddia etmektedir.¹¹

Bağlanmış ayakların oluşturduğu yeni biçime lotus çiçeğine atıfla lotus ayak denildiği bilinmektedir. Lotus çiçeği, büyük bir çiçektir. Ayak bağlamanın amacı küçük ayaklara sahip olma isteğiyle bağlı ayaklara lotus ayak denilmesi bir çelişki gibi görünmektedir.

Bağlı ayaklara neden lotus ayak adı verildiği konusunda iki farklı görüş ileri sürülmüştür. İlki, M.S. 479-502 yılları civarında bir Lord'un, altın kâğıdı nilüfer şeklinde kestiğine, onu yere yaydığına ve cariyelerinden biri olan Pan'dan altın lotus üzerinde çıplak ayakla yürümesini istediğine ve her adımı bir lotus olarak değerlendirdiğine ilişkindir.¹² Diğer görüş ise bu geleneğin M.S. 937-978 civarında başladığını ve geleneği tanıtanların Li Yu ve Yaoniang olduğunu ileri sürer. Beş Hanedanlık ve On Krallık Dönemi boyunca, Güney Çin'de, Çin sanat tarihinde büyük ve çapkınlığıyla bilinen, aynı zamanda bir şair ve sanatçı olan Li Yu adlı kralın bulunduğu bir krallık vardır. Tarihsel kayıtlarda, Li Yu'nun, en gözde cariyelerinden biri olan Yaoniang için altı ayak büyüklüğünde bir lotus çiçeği yaptırdığı ve cariyesinden ayaklarını ipek bantlarla sarmasını istediği, böylece onun ayaklarını hilal şeklinde bir aya benzettiği ve daha sonra en sevdiği dansı o lotus çiçeğinin üzerinde yapmasını istediği belirtilmektedir. Yaoniang'ın bağlı ayakları öylesine genel bir hayranlık uyandırmıştır ki sadece saraydaki diğer kadınlar değil, aynı zamanda Çin'deki diğer tüm kadınlar onu taklit etmeye başlamıştır. O zamandan beri lotus, kadın ayaklarının bir sembolü haline gelmiştir.¹³

¹¹ Alison R. Drucker, "The Influence of Western Women on the Anti-Footbinding Movement 1840-1911", *Historical Reflections*, Fall 1981, C: 8, S: 3, Women in China: Current Directions in Historical Scholarship, s. 179.

¹² Zhang Yuan, *Footbinding, Sexuality and Transnational Feminism*, Master, Utrecht University, Faculty of Humanities, June 2009, <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/36125/E.T.28.05.2021>, s. 2.

¹³ Yuan, a.g.e., s. 3.

Ayak bağı uygulaması ilk ortaya çıktığı dönemlerde ayakları küçültmek yerine daha ince göstermek için tasarlanmış bir uygulama iken sonraları küçük ayakları sembolize eder olmuştur. Yine de bağlı ayakların neden başka bir çiçek ile değil de lotus çiçeği ile anıldığı noktasında ise aşağıdaki görüş daha açıklayıcıdır. Bu görüşe göre lotus çiçeği ile ayak bağlama geleneği arasında daha derin kültürel bağlar olduğu iddia edilmektedir. Bu görüşte, lotus çiçeği ile Budizm arasında bir bağın olduğu belirtilmektedir. Budizm'in etkisinden dolayı lotus, Çinliler tarafından asalet ve iffetin sembolü olarak görülmüştür. Çünkü lotus çamurda yetişmekte ama çiçeklerinde ve yapraklarında toz birikmemektedir. Bu noktada kadınların temiz ve güzel ayaklarına benzetilmektedir. Buda heykellerine bakıldığında, Buda'nın genellikle nilüferin üzerinde çıplak ayakla durduğu görülmektedir. Bu nedenle Çinliler, kadınların iyiliğini tarif etmek için ayaklarına "Lotus" demektedir.¹⁴

Uygulamanın ortaya çıkış sebebi hakkında yukarıda belirtildiği gibi farklı görüşler mevcutsa da genellikle saray dansçılarının ayaklarının küçüklüğü ve şekli sebebiyle erkekler tarafından çekici buldukları gerekçesiyle uygulamanın arttığı görüşü daha yaygındır. Ayak bağlama uygulaması, üst sınıflarda ortaya çıkmış ve zamanla toplumun diğer kesimlerine de yayılmıştır. Bandaj ücretlerini karşılamakta zorlanan ve işgücü eksikliğini karşılayamayan yoksul ailelerde ayak bağı uygulaması kız çocukları büyüene kadar yapılmıyordu. Bir kız çocuğu evlendikten sonra bandajlar çıkarılır ve iş gücüne yeniden dahil olurdu.¹⁵

Ayak bağlamanın bu kadar popüler olmasının bir nedeni, annelerin itaat ve fedakarlığın değerini kız çocuklarına aktarmaları için etkili bir mekanizma yaratmasıdır. Ayak bağlama inanılmaz derecede acı verici olup çok sayıda tekrarlama gerektirmektedir. Kız çocukları, acıya rağmen ve şikâyet etmeden günlük yaşama katılmayı öğrenmek zorunda kalmışlardır. Bu uzun süren acının, bir kız çocuğunu gelecekte toplumdaki ve kocasının ailesindeki rollerine hazırlamaya yardımcı olduğuna inanılmıştır.¹⁶

¹⁴ Yuan, a.g.e., s. 3.

¹⁵ Tiffany Marie Smith, "Footbinding Chinese History", <https://www.britannica.com/science/footbinding/E.T.22.05.2021>.

¹⁶ Lesley Wexler, "Allowing Girls to Hold up Half the Sky: Combining Norm Pro-

3.2. Bir Gelenek Olarak Ayak Bağı Uygulaması

Ayak bağlama uygulaması, kültürel bir uygulama olarak kabul edilmektedir. Ayak bağlama, genç kızlar için bir geçit töreni olarak görülmekte ve bunun ergenlik, âdet kanaması ve doğum için hazırlık olduğuna inanılmaktaydı. Ayrıca uygulama, bir kız çocuğunun itaatkâr olduğunun da göstergesi olarak kabul edilmekteydi. Ayak bağlama aynı zamanda bir prestij sembolüydü ve popüler inanış, doğurganlığı artırdığı, çünkü kanın bacaklara, kalçalara ve vajinal bölgelere akacağı yönündeydi.¹⁷ Ayak bağlamanın, kişinin daha iyi evlilikler yapabilmesini yani doğduğu aileden daha iyi imkanlara sahip ailelere üye olabildiğini sağladığına inanılırdı.¹⁸ Bir kız çocuğunun ayaklarını bağlamaya başladığı gün büyük bir gün olarak kabul edilirdi. Çin'de farklı zamanlarda ve farklı bölgelerde, bir kız çocuğunun ilk ayak bağı uygulamasını kutlamak için farklı adetler, hatta özel bir ayın vardı. Bazen kız çocuğundan, domuzun ayak parmağını ısırması istenirdi. Daha sonra annesi bir tabağa domuz ayağı koyar, tabağı kafasına koyarak evlerinde dolaşır ve bağlı ayaklar tanrıçasına, kızına bir çift altın nilüfer vermesi için dua ederdi. Diğer törenlerde ise anneler bir tavuğu öldürür ve sıcak kanını kız çocuklarının ayaklarına dökerlerdi. Bu ayın, kız çocuğunun, çocukluktan çıkıp ergenliğe adım atmasını simgelerdi.¹⁹

Kişinin ayaklarını bağlamaması, statüsünün azalmasına ve sosyal olarak reddedilmesine yol açmaktadır. Ayak bağlama, bir kadının çekici olarak kabul edilmesinde bir etken olarak büyük bir rol oynamıştır. Anneler, kız çocuklarına, saygın bir eş bulmak için ayak bağlamanın gerekli olduğunu defalarca tekrar etmişlerdir. Çinli kız çocukları, yükleri tarafından aktarılan hikayeler aracılığıyla, bir kadının fiziksel güzelliğinin, tanrı tarafından verilmiş diğer fiziksel özelliklerden çok ayaklarının bağlı olmasına bağlı olduğunu öğrenmişlerdir. Müstakbel anne adayının görevi, gelinini seçme göreviydi ve birincil kriteri, bağ-

motion and Economic Incentives to Combat Daughter Discrimination in China", *Chicago Journal of International Law*, Summer 2006, C: 7, S: 1, s. 85.

¹⁷ Smith, a.g.m.

¹⁸ Melissa J. Brown, Laurel Bossen, Hill Gates ve Damian Satterthwaite-Phillips, "Marriage Mobility and Footbinding in Pre-1949 Rural China: A Reconsideration of Gender, Economics, and Meaning in Social Causation", *The Journal of Asian Studies*, November 2012, C: 71, S: 4, s. 1039.

¹⁹ Yuan, a.g.e., s. 10.

lı ayaklarla örneklenen disiplindi. Sonuç olarak, çocuğun ayaklarını özenle bağlamak ailenin itibarını korumaktaydı.²⁰

Ayak bağlama geleneğinin, Neo-Konfüçyüsçü aile geleneğinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir.²¹ Konfüçyüsçü anlayışa göre toplumun hiyerarşik bir yapılanması vardır ve bu sosyal yapı içerisinde herkes belli bir yer tutmaktadır. Doğadaki ve evrendeki her şeyin sabit bir yeri vardır. Aile içindeki baba, eş, büyük oğul, küçük oğul ve aile içindeki diğerlerinin sosyal rolleri gibi. Söz konusu sabit roller yerini bulduğunda huzur, aksi takdirde ise bir karmaşa söz konusu olur. Bu sebeple herkes kendine ait sosyal rolleri gerçekleştirmelidir. Her ferdin görev ve sorumlulukları, örf ve âdet kuralları ile belirlenmektedir. Örf ve âdet kuralları, her ferdin, kendi statüsüne ve rolüne uygun olan beklentilerini ve görevlerini düzenlemektedir. Herkes toplumdaki yerini gözettiğinde ve gerekli sorumluluk ve görevlerini yerine getirdiğinde sosyal düzen ve uyum korunur.²²

Konfüçyüsçü aile yapısı, geleneksel olarak değer sistemiyle tanımlanmıştır. Yaş derecelendirmesi, kuşak sıralaması, ebeveynler ve kardeşler arasındaki saygı bağları, karmaşık ama oldukça etkili bir geniş aile sistemi tarafından üyelerine getirilen güvenlik, yoğun bir şekilde yapılandırılmış değerlerin ortak özü, geniş çapta yayılmış ve herkes tarafından bilinen bir etik kod ve bir ahlak, herkesin belirli bir görevi olduğu bir rol tanımı, çalışkanlık, disiplin ve öğrenmeye verilen yüksek önem, bu değerler arasında yer almaktadır.²³ Konfüçyüsçülükte aile, tüm sosyal ilişkilerin temeli ve prototipi olarak kabul edilir. Toplum, ailenin bir uzantısı olarak görülür.²⁴ Bu tür bir ailede, büyükbaba, altmış yaşına kadar evin reisidir ve aileyi temsil eder. Büyükanne, ev içini yönetmekten, gelinlerini oğluna saygı gösterecek şekilde sosyal-

²⁰ Erika Sussman, "Contending with Culture: An Analysis of the Female Genital Mutilation Act of 1996", *Cornell International Law Journal*, 1998, C: 31, S: 1, s. 216.

²¹ Saman Rejali, "From Tradition to Modernity: Footbinding and Its End (1839-1911) -the History of the Anti-Footbinding Movement and the Histories of Bound-feet Women in China", *Prandium-The Journal of Historical Studies*, Fall 2014, C: 3, S: 1, s. 3.

²² Uichol Kim ve Shin Park Young, "Confucianism and Family Values Their Impact on Educational Achievement in Korea", *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 2000, Yıl: 3, S: 2, s. 232.

²³ Walter H. Slote, "Psychocultural Dynamics within the Confucian Family", Ed. Walter H. Slote ve George A. De Vos, *Confucianism and the Family*, State University of New York Press, Albany, 1998, s. 38.

²⁴ Kim ve Park Young, a.g.m., s. 233.

leştirmekten ve torunlarının düzgün bir şekilde yetiştirilmesinden sorumludur. Altmış yaşında, büyükbaba malını ve iktidarını en büyük oğluna devreder ve oğul aile işlerini yönetmekten sorumlu olur. Benzer şekilde, büyükanne, rolünü ve sorumluluğunu en büyük gelinine devreder. Büyükbaba, oğlunu aile çizgisini devam ettirecek ve ailenin statüsünü yükseltecek şekilde eğitmekten sorumludur. Büyükanne, gelininin oğlunu desteklemesini ve saygı duymasını sağlamaktan ve torunlarının düzgün bir şekilde yetiştirilmesinden sorumludur.²⁵

3.3. Uygulamanın Esasları ve Zararları

Uygulama, kız çocuklarının henüz ayak kemikleri olgunlaşmadan, iki-üç bazı bölgelerde beş-altı (bazı yazarlara göre beş-yedi) yaşlarında dört parmağın, ayak başparmağının altına doğru kapatılıp zaman içerisinde kemiklerin kırılarak işlevini yitirmesi ile ayağın lotus çiçeği formunu alma süreci olarak bilinmektedir. Çeşitli bitkiler ve hayvan kanı ile yapılan karışım içinde ayakların yumuşaması sağlanmıştır. Ayak parmakları ayak tabanına doğru kıvrıldıktan sonra sadece başparmak açıkta kalmakta taban ve topuk fonksiyonlarını kaybetmektedir.²⁶ Bu uygulamada, yaklaşık iki inç genişliğinde ve on fit uzunluğunda bandajlar, ayak tabanının iç kısmından başlayarak ayağın etrafına kuvvetli bir şekilde sarılmaktadır. Daha sonra, bandajlar tabana doğru zorlanacak şekilde küçük ayak parmakları üzerinden geçirilerek topuğun etrafına sarılmaktadır. Bandajı uygulayan kişi, çoğu zaman çocuğun annesi, bandajın tamamı ile uygulamayı tekrarlamaktadır.²⁷ Ayak parmakları tabanın altına ve içine doğru bükülmeye zorlandığı ve taban ve topuk mümkün olduğunca birbirine yaklaştırıldığı için çocuğun ayağı aralıksız bir baskıya maruz kalmaktadır.²⁸

Ayak bağlama uygulamasının belli başlı esasları bulunmaktadır. Bu uygulamaya göre, ayak uzunluğu üç-dört inç geçmemelidir. En mükemmel ayak ölçüsü üç inç olarak kabul edilmekte ve buna altın

²⁵ Kim ve Park Young, a.g.m., s. 236.

²⁶ Havva Meryem İmre, "Güzellik ve Sosyal Konum Göstergesi Olarak Lotus Ayak ve Ayakkabı", *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, Kasım-Aralık 2020, C: 5, S: 11, s. 88.

²⁷ Sussman, a.g.m., s. 215.

²⁸ Sussman, a.g.m., s. 216.

lotus denilmektedir. Dört inç olanlar gümüş lotus, dört inçten daha büyük olanlar ise demir lotus adını almaktadır.²⁹ Biçimlendirici bir uygulama olan ayak bağlama uygulaması, yapıldığından itibaren ilk altı ila on yıl aşırı derecede ağrıya sebep olmaktadır.³⁰

Ayak bağlama uygulaması kadınları hem sakat bırakmakta ve onları başkalarının güdümü altına sokmakta, hem de onları cinsel objeler haline getirmekteydi.³¹ Bu uygulama, kadınları düşmeye daha yatkın kıldığından, kadınları oturdukları yerden kalkamaz hale getirmiştir. Ayakları deforme olmuş pek çok kadın da çömelme yetisini kaybetmiştir ki bu özellikle Çin'deki tuvalet ve diğer günlük aktiviteler için önemli olan bir yetenektir. Bu uygulama, düşme risklerine yol açtığı için kalça kemiği kırılma ihtimallerini de artırmaktadır. Söz konusu zorluklara rağmen, ayakları bağlı kadınların yemek hazırlamada, yürümede veya merdiven çıkmada diğer kadınlardan daha fazla zorluk çekmediklerine ilişkin raporlar mevcuttur. Bu raporlar, Çinli kadınların, sakatlıklarına uyum sağladıkları veya şikâyetle bulunma konusunda isteksiz oldukları yönünde anlaşılabilir.³²

Ayak bağlama uygulaması, çalışma konusunda da kadınları etkilemiştir. Şöyle ki, ayak bağlama kadınların ayaklarını deforme ettiğinden, kadınların fiziksel hareket kabiliyetini sınırlayan bir uygulamadır. Bu nedenle, uygulama, kadınların sulak tarım arazilerinde çalışma gibi yoğun hareket gerektiren çalışmalara girişmesine engel olurken, ev yapımı el işi üretimi gibi daha az hareket gerektiren faaliyetleri yapmalarına ve bu da hane halkı içinde gelir getirici önemli bir rol oynayan alt sınıf kadınların emekleri arasında, bir değer farklılaşmasına yol açmıştır.³³

²⁹ Sedef Kapanoğlu, "Çin'de Kadın İmgesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 44.

³⁰ Gerry Mackie, "Ending Footbinding and Infibulation: A Convention Account", *American Sociological Review*, December 1996, C: 61, S: 6, s. 1000.

³¹ Dorothy Ko, "The Body as Attire: The Shifting Meanings of Footbinding in Seventeenth-Century China", *Journal of Women's History*, Winter 1997, C: 8, S: 4, s. 8.

³² Steven R. Cummings, Xu Ling ve Katie Stone, "Consequences of Foot Binding among Older Women in Beijing, China", *American Journal of Public Health*, October 1997, C: 87, S: 10, s. 1678-1679.

³³ Fan ve Wu, a.g.e., s. 3.

4. UYGULAMANIN HUKUKİ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Uygulama Kapsamında İhlal Edilen İnsan Hakları Türleri

Ayak bağlama uygulaması kadınların pek çok insan hakkını ihlal eden bir gelenektir. İnsan haklarının temeli, insan onuru ilkesine dayanmaktadır. İnsanların doğuştan değerli ve saygıya layık varlıklar olarak kabul edilmesini içeren bu ilke tüm insan haklarının olmazsa olmaz koşulu ve ana kaynağıdır. Bütün insanların hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğduğunu³⁴ ifade eden İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi de bunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla, insan hakları anlayışının özüne aykırılık teşkil eden bu uygulama, mantıksal olarak tüm insan haklarına da aykırıdır. Yine de aşağıda, ayak bağlama uygulaması sebebiyle doğrudan ihlal edilen kadının insan hakları türlerine yer verilecektir.

Yalnızca kadınlar üzerinde gerçekleştirilmesi bakımından ayak bağlama uygulaması eşitlik ilkesinin bir ihlalidir ve kadınlara yönelik ayrımcılık oluşturur. Kadınlara yönelik ayırım, kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelir.³⁵

Kadınlara yönelik ayırım bazen toplumda mevcut düşünce kalıplarına ve önyargılara dayanmaktadır. Bu tür uygulamalar, yapısal ayrımcılık oluşturmaktadır. Çünkü yapısal ayrımcılık, toplumların işleyiş biçimlerine dokunan ve eşit fırsatlara ve gerçek eşitliğe ulaşmada engeller yaratan normlar, rutinler, tutum ve davranış kalıpları aracılığıyla işlemektedir.³⁶ Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü

³⁴ Birleşmiş Milletler, "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi", 1948, https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf/E.T. 09.06.2022.

³⁵ Birleşmiş Milletler, "Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi", 1979, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/KadinlaraKarsiAyrımciliginOnlenmesiSozlesmesi.pdf>/E.T. 09.06.2022.

³⁶ Council of Europe, "Discrimination and Intolerance", <https://www.coe.int/en/web/compass/discrimination-and-intolerance>/E.T. 09.06.2022.

fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı ön yargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek devletlerin görevidir.³⁷

Ayak bağlama uygulamasında, kadınların ayaklarının bandajlanarak kırılması söz konusu olduğundan, kadınlar üzerinde kalıcı sakatlıklar söz konusu olmaktadır. Yine bu uygulama, kadınların kırık ayakları sebebiyle ayakta durmakta zorlanmalarına ve düşmelerine, kalça kırıkları gibi bedensel zararlara uğramalarına sıklıkla yol açmaktadır. Kadınlara dayatılan bu uygulamanın, sebep olduğu bedensel acının yanı sıra manevi acıya da yol açmaması imkânsız görünmektedir. Belirtilen sebeplerle, uygulamanın, ulaşılabilecek en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardına sahip olma hakkının³⁸ da bir ihlali olduğu anlaşılmaktadır. Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 2000 yılında vermiş olduğu 14 numaralı Genel Yorum kararında belirttiği gibi sağlık hakkı yalnızca sağlıklı olmak hakkı şeklinde anlaşılmamakta ve hem hakları hem de yükümlülükleri ifade etmektedir. Özgürlük boyutu, bir kimsenin kendi sağlığı ve vücudunun kontrolünü elinde bulundurması, işkence, rızaya dayanmayan tıbbi ve deneysel müdahaleler gibi müdahalelere tabi olmasını içermektedir.³⁹ Üçüncü kişiler tarafından gerçekleştirilen bu tür hukuka aykırı müdahalelere karşı da devletin koruma yükümlülüğü mevcuttur. Bu noktada, kadına zarar veren geleneklerin, kadına yönelik şiddet oluşturduğunu tekrar etmekte fayda vardır. Şiddet; sertlik, katı ve kaba davranış, bedene zor uygulama, bedensel zedelenmeye neden olma, kişisel özgürlüğü zor yoluyla kısıtlama, büyük güç, hâşinlik, rahatça gelişmesini ya da tamamlanmasını engellemek üzere bazı doğal süreçlere, alışkanlıklara yersiz kısıtlamalar getirmedi.⁴⁰

³⁷ Birleşmiş Milletler, "Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi", 1980, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/KadinlaraKarsiAyrımciliginOnlenmesiSozlesmesi.pdf>/E.T. 09.06.2022.

³⁸ Birleşmiş Milletler, "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme", 1966, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EkonomikSosyalKulturelHaklarSozlesmesi.pdf>/E.T. 09.06.2022.

³⁹ Lema Uyar, Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 239.

⁴⁰ Ümit Cihan Atman, "Kadına Yönelik Şiddet; Cinsel Taciz/İrza Geçme", *STED*,

Birleşmiş Milletler Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi'nin giriş kısmında, kadına yönelik şiddet; kadınlar ve erkekler arasında mevcut olan, erkekler tarafından kadınlara karşı egemenlik ve ayrımcılık uygulamasına yol açan ve kadınların tam olarak ilerlemesini engelleyen ve kadınların erkeklerle kıyaslandığında ikincil bir konuma zorlanmasının önemli toplumsal mekanizmalarından biri olan tarihsel nitelikte eşit olmayan güç ilişkilerinin bir yansıması olarak açıklanmıştır. Bildirgenin birinci maddesinde kadına yönelik şiddet; bu tür davranışlarda bulunma tehdidi, baskı veya ister kamusal alanda ister özel hayatta olsun, keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma da dahil olmak üzere kadınların fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar görmesi veya acı çekmesi ile sonuçlanan veya sonuçlanabilecek her tür fiil olarak tanımlanmıştır. Bildirge'nin ikinci maddesinde kadına zarar veren geleneksel uygulamalar açıkça, kadına yönelik şiddet eylemleri olarak belirtilmiştir.⁴¹ Uygulama sebebiyle şiddet mağduru olan kadınların ve kız çocuklarının, maddi ve manevi varlığın geliştirilmesi haklarının ihlal edildiği de anlaşılmaktadır. Aynı zamanda uygulama, hiç kimsenin, işkenceye, zalimane, gayri insani, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tabi tutulamayacağı kuralına da aykırıdır. Uygulama sebebiyle ayakları kırılan, yürümekte zorlanan ve bir nevi eve hapsedilen kadınların kişi özgürlüğü ve güvenliği haklarının da ihlal edildiği söylenebilir. Bu noktada kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının yalnızca devlet tarafından hukuksuz tutulmalar şeklinde değil üçüncü kişiler tarafından hukuka aykırı tutulmaları da kapsar şekilde geniş yorumlandığına dikkat edilmelidir. Uygulama sebebiyle sakat kalan, hareket imkânı ve pek çok hakkı kısıtlanan kadınların yeterli bir yaşam seviyesine sahip olma haklarının da ihlal edildiği anlaşılmaktadır. Uygulamanın, "Her çocuğun ırk, renk, cinsiyet, dil, din, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet ya da doğum bakımından hiçbir ayırım gözetilmeksizin, reşit olmayan kişi statüsünün gerektirdiği koruma tedbirlerinin ailesi, toplumu ya da devleti tarafından alınması hakkına sahiptir"⁴² hükmünü ihtiva eden Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası

2003, C: 12, S: 9, s. 333.

⁴¹ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, "Declaration on the Elimination of Violence against Women", 1993, <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ViolenceAgainstWomen.aspx>/ E.T. 09.06.2022.

⁴² Birleşmiş Milletler, "Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi", 1966, Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.. 09.06.2022.

Sözleşmesi'nin 24. maddesini ve bu kapsamda çocuğun korunmayı isteme hakkını ihlal ettiği de görülmektedir.

Uygulama mağduru kadınlar, Çin'de yaygın olan sulama tarımı gibi çalışma alanlarında yer alamamakta, bunun yerine çalışma sahaları daha çok ev içi ile sınırlı olmaktadır. Uzun süreli bu uygulama Çin'in hemen her bölgesinde mevcut olmakla birlikte, kırsal kesimde daha yaygın ve daha uzun süre varlık göstermiş olduğundan, tarımsal faaliyetlerde kadının yer alamamasının, kadın emeğinin değerinin ve hatta kadının değerinin sorgulanmasına yol açtığı açıktır. Devletler, kırsal kesim kadınlarının, karşılaştıkları özel sorunları ve ekonominin parasal olmayan sektöründeki çalışmaları dahil ailelerinin ekonomik bakımdan ayakta kalması için oynadıkları belirgin rolü göz önünde tutmakla ve kadın ve erkeklerin eşitliği prensibine dayanarak, kırsal kalkınmaya katılmalarını ve bundan yararlanmalarını sağlamak için, kırsal kesimdeki kadınlara karşı ayırımı ortadan kaldıran tüm uygun tedbirleri almakla yükümlüdür.⁴³ Kalıcı sakatlıkları sebebiyle bu kadınların çalışma hayatının pek çok alanında var olmadığı bilinmektedir. Bu sebeple uygulama, çalışma hakkının da ihlali niteliğindedir.

Uygulama sebebiyle ihlal edilen bir diğer insan hakkı, eğitim hakkıdır. Şöyle ki, uygulamanın hem bedensel sakatlığa yol açması sebebiyle kız çocuklarının evlere kapatılmasının yolunu açtığı, hem de bir çeşit ergenliğe ve doğuma hazırlık ritüeli olduğu belirtilmişti. Her ne kadar uygulama bazı bölgelerde, henüz ayak kemikleri olgunlaşmamış kız çocukları üzerinde gerçekleştirilse de özellikle bandaj ücretlerini karşılamakta zorlanan yoksul ailelerde daha geç yaşlarda da gerçekleştirilebildiği bilinmektedir. Uygulamadaki amaç da zaten kız çocuklarının iyi evlilikler yapabilmesidir. Dolayısıyla, uygulamanın hem yol açtığı bedensel sakatlıklar ve hem de bir çeşit ergenlik ve evlilik öncesi ritüeli olması kız çocuklarının erken evliliğe yönlitilmelerine ve eğitim haklarından mahrum bırakılmalarına da yol açmaktadır.

⁴³ Birleşmiş Milletler, "Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi", 1980, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/KadinlaraKarsiAyrımcılığınÖnlenmesiSözleşmesi.pdf>/E.T. 09.06.2022.

4.2. Uygulamanın Sona Erdirilmesinde Hukukun Rolü

Ayak bağı uygulamasının sona erdirilmesi amacıyla pek çok hukuki adım atılmıştır. Bu adımlar, uygulamanın sona erdirilmesinde önemli rol oynamakla birlikte, hukuki tedbirlerin yanı sıra sivil toplumun da uygulamanın ortadan kaldırılmasındaki etkisi önemli olmuştur. İnsan haklarına aykırı olmakla birlikte uzun süre uygulanan pek çok gelenek var olmuştur. Bu gelenekler, çoğu zaman ceza kanunlarında açıkça suç olarak düzenlenmekle birlikte, toplumda var olan ahlaki oldukları yönündeki algı sebebiyle sorgulanmadan uygulanmış ve hukuka karşı direnç göstermişlerdir. Bu noktada, son bulmuş bir geleneğin hukuki açıdan incelenmesinin ne gibi bir yararı bulunduğu tartışılabilir. Fakat hemen yukarıda belirtildiği üzere, söz konusu geleneğin bitirilmesinde hukuk etkin bir rol oynamış ise kadına zararlı ve devam eden benzer bazı geleneklerin ortadan kaldırılmasında da benzer adımların izlenmesi fayda sağlayabilecektir. Örneğin ülkemizde halen devam eden başlık parası, berdel, çocuk gelin uygulaması gibi geleneksel uygulamaların sonlandırılmasında geçmiş örneklerin incelenmesi faydalı olacaktır.

Ayak bağlama geleneğine karşı, 17. yüzyılın başlarında bir muhalefet başlamıştır. Qing Hanedanı, 1645 yılında, bu geleneği yasaklamak istemişse de başarılı olamamıştır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından, 1911 yılında, bu uygulama suç olarak kabul edilerek yasaklanmıştır.⁴⁴ Ayak bağlama da dahil olmak üzere tüm Han geleneklerini küçümseyen, ayaklarını çözmeyenlere ölüm cezaları uygulayan İmparator Zangxi, 1665'te ayak bağlamayı yasaklamaya çalışmış, ancak üç yıl sonra yasağı Din İşleri Bakanlığı (Ministry of Rites) tarafından kaldırılmıştır. 1847 yılında, ayak bağlama geleneğine karşı çıkarılan Mançu Fermanı yine başarısız olmuştur.⁴⁵ Bu gelenek 1950'li yıllara kadar sürdürülmüştür. Çin'in bazı bölgelerinde, bu uygulamanın etkilerinin halen devam etmekte olduğu görülmektedir.⁴⁶

Ayak bağlama uygulamasına karşı ilk örgütlenme, oğulları için ayağı bağlı gelin aramamaya söz veren misyonerler tarafından oluş-

⁴⁴ Kapanoğlu, a.g.e., s. 57.

⁴⁵ Ann Marie Wilson, "How the Methods Used to Eliminate Foot Binding in China can be Employed to Eradicate Female Genital Mutilation", *Journal of Gender Studies*, 2013, C: 22, S: 1, s. 19.

⁴⁶ Kapanoğlu, a.g.e., s. 58.

turulmuştur. Doğal Ayak Topluluğu (Natural Foot Society), 1895'te Şangay'da kurulmuş ve 1897'de Ayak Bağlama Karşıtı Topluluk (Anti-Foot Binding Society), çocukları için ayağı bağlanmamış eşler konusunda hemfikir 300.000 üyeye ulaşmıştır. 1908'de, kamuoyu ayak bağlama uygulamasına karşı çıkmış ve Doğal Ayak Topluluğu'nun liderliği Çinli kadınlardan oluşan bir komiteye devredilmiştir. 1900 Boxer İsyanı ve 1911 Çin Devrimi'nden sonra ayak bağlama uygulaması 1912 yılında büyük şehirlerde ve özellikle üst sınıflar arasında birçok yerde başarılı olan bir kararname ile yasaklanmıştır. 1915 yılında, uygulamayı devam ettiren kişilere müfettişler tarafından para cezaları verilmiş, buna rağmen uygulama kırsal kesimlerde 1930'lu yıllara kadar varlığını sürdürmüştür. Bununla birlikte, muhafazakâr bir kırsal alan olan Tinghsien'de, uygulamanın yüzdesi 1889'da %99'dan %94'e, 1919'da ise sıfıra düşürülmüştür. 950 ila 1949 yılları arasında iki milyardan fazla kadının bu uygulamaya tabi tutulduğu tahmin edilmektedir.⁴⁷ İşin ilginç tarafı, ayak bağlama uygulamasının ortadan kaldırılması için oluşturulan örgütler de erkekler tarafından kurulmuştur⁴⁸ ve ayak bağlama uygulamasına karşı bu mücadele de aynı uygulamanın ortaya çıkması gibi erkekler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu durumu, ataerkil yapının bir yansıması şeklinde yorumlamak mümkündür.

Son olarak ayak bağı uygulaması, insan hakları hukukunun evrenselliği-kültürel görecelik tezleri çatışması kapsamında da değerlendirilmelidir. İnsan hakları, tanımı ve öznesi gereği evrensel niteliktedir. Çünkü insan hakları, insanın hiçbir ayırım gözetilmeksizin, sırf insan olması sebebiyle doğuştan sahip oldukları haklardır. Kuramsal olarak, özü ve öznesi gereği coğrafi sınır tanımayan, sınırlar ötesi bir kavram olan, ilkece ne insandan insana ne devletten devlete değişen insan haklarının, öznesi de böyle olmasını gerektirir. Bu sebeple, insan haklarına evrensellik niteliği kazandıran asıl ölçüt, insan haklarının öznesi olan insan ölçütüdür.⁴⁹ Buna karşın, 1940'lı yılların ikinci yarısından itibaren, insan haklarının evrenselliği görüşü karşısında ortaya atı-

⁴⁷ Wilson, a.g.m., s. 19.

⁴⁸ Yuan, a.g.e., s. 17.

⁴⁹ Mesut Gülmez, "İnsan Hakları Olarak Sosyal Haklar ve Sosyal Haksızlıklar", Ed. Nergis Mütevellioğlu vd., Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu 22-23 Ekim 2009 Akdeniz Üniversitesi Antalya Bildiri Kitabı, Belediye-İş Sendikası Yayını, Ankara, 2009, s. 9.

lan evrensellik-kültürel rölativite tartışmalarında, rölativistler, insan haklarının, tarihsel ve mekânsal olarak Batı'ya özgü olduğunu ve bu nedenle de mevcut insan hakları anlayışının, Batılı olmayan kültürler bakımından geçerli olmadığını vurgulamaktadırlar.⁵⁰ Bu görüştekilere göre Batı'nın "Aydınlanma" değerlerinin Batılı olmayan kadınlara benimsetilmesi ve onların "kurtarılması" üzerine kurulu düşünceler, emperyalist görüşlere hizmet etmekte ve Batılı olmayan bu toplumların sosyal ve kültürel yapısını göz ardı etmektedir.⁵¹ Bu sebeple de tüm toplumların ve kültürlerin benzer, evrensel ölçütlere göre değil, kendi koşulları içerisinde önyargısız incelenmelere tabi olması gerektiğini⁵² savunurlar.

İnsan haklarının tarihsel kaynağı Batı olmakla birlikte, buna gereğinden fazla vurgu yapılması ve bu nedenle insan haklarının içeriğinin belirlenmesi ve yorumlanması yetkisinin Batı'nın ellerinde tekelleştirilmesi çabaları, Batılı insan hakları anlayışının diğer kültürlerle dayatılması olarak değerlendirilebilirken, bunun aksinin ise Afrika kıtası örneğinde olduğu gibi statükoya hizmet etme amacını güttüğü şeklinde yorumlanabilir.⁵³

Yukarıda belirtilen her iki tezde de bir takım haklılık payları bulunmakla birlikte, insanın doğuştan onurlu bir varlık olduğu düşüncesinin sonucu olarak insan haklarının, hangi coğrafyada yaşarsa yaşasın tüm insanlar için geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Şüphesiz her toplumun kendine özgü bazı gerçeklikleri bulunmaktadır. Yine de bu farklılıkların, yaşama hakkı, maddi ve manevi varlığın korunması hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı, çalışma hakkı vb. insan haklarının ortadan kaldırılması konusunda haklı bir mazeret olarak kullanılabilmesi mümkün değildir. Belki bu farklılıklar, ilgili hakların yorumlanmasında fayda sağlayabilir fakat hakların ortadan kaldırılmasını meşrulaştırıcı bir araç olarak değerlendirilemez. Dolayısıyla, kadının

⁵⁰ Esra Demir, "İnsan Haklarının Evrenselliği Görüşü Karşısında Kültürel Rölativizm", *MÜHF-HAD*, 2008, C: 14, S: 3, s. 210.

⁵¹ Berke Özenç, "Kadın Sünneti: Etnomerkezci Önyargılardan Kültürel Dinamikleri Dikkate Alan Bir Yaklaşım Doğru", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2006, C: LXN, S: 2, s. 151.

⁵² Mehmet Şükrü Nar, "Kültürel Kimlik Sorunsalı: Görecelik mi, Evrenselcilik mi? Yoksa Uzlaşım mı", *Antropoloji*, 2019, C: 37, s. 77.

⁵³ Bülent Algan, *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2007, s. 70-72.

pek çok insan hakkını ihlal eden ayak bağı uygulamasının, kültürel görecelilik tezi kapsamında savunulması da mümkün değildir. Ayak bağı uygulaması, kadının insan haklarının bir ihlalidir.

5. SONUÇ

Ayak bağlama uygulaması, kadınlar üzerinde kalıcı sakatlıklara yol açmış olan geleneksel bir uygulamadır. 1950'li yıllarda ortadan kalkmıştır. Ortadan kalkması için verilen mücadele, gerçekte 1600'lü yıllarda başlamakla birlikte üç yüz yıl kadar başarı sağlayamamıştır. Geleneklerin ortadan kalkması uzun ve zorlu bir süreci gerektirmektedir. Dolayısıyla, uygulamanın ortadan kalkması için çıkarılan fermanlar, emirler, çoğu defa başarısız olmuştur.

Uygulamanın ortadan kaldırılmasına yönelik ses getiren adımlar, bazı dernekler tarafından 1800'lü yılların sonları ile 1900'lü yılların başlarında atılmış, daha sonra çıkarılan kararnemelerle uygulama yasaklanmış, uygulamayı gerçekleştirenlere para cezaları verilmiştir. Aynı uygulamanın başlaması gibi ortadan kalkması da gerçekte erkekler tarafından organize edilmiştir. Söz konusu derneklerin kurucularının erkekler olduğu, bu derneklerin yönetimine daha sonradan kadınların getirildiği bilinmektedir.

Son bulan geleneklere bakıldığında bunların bazen şekil değiştirerek günümüzde de farklı türleriyle uygulandıkları söylenebilir. Örneğin Sati geleneği bugün için ortadan kalkmıştır denilse de dowry deaths uygulamasıyla arasında sosyal-ekonomik ve kültürel benzerliklerinin olduğu yadsınamamaktadır. Korse uygulaması ya da ayak bağlama uygulaması bugün son bulmuştur denilse de bugün dünya üzerinde kadınlar için tasarlanmış olan bazı güzellik kriterlerinin (ki genellikle Batı'nın güzellik anlayışına dayalı) dayatması görülmektedir. Bazı ekonomik sektörlerin çok büyük rantlar elde etmesini sağlayan bu dayatma, saç ve göz renginden beden ölçülerine kadar Batılı kadını sembolize etmekte ve gerçekte Batı kültürünün kendi değerlerini dayatmasının bir örneğini oluşturmaktadır. Yavaş yavaş belleklere yerleşen ve adeta yazısız kanunlar haline dönüşen bu tür dayatmalar zamanla sorgulanmadan kabul edilir hale gelmektedir. Bugün dünya üzerinde kaç kadın, anılan güzellik ölçülerine ulaşabilmek için estetik ameliyatlar geçirmiştir, kaç tanesinde kalıcı hasarlar meydana gelmiştir, belki bu noktada durup biraz düşünmek gerekebilir.

Sonuç olarak, geçmişte ve günümüzde, doğuda ve batıda, erkek tarafından tasarlanmış bir kadın imgesi her zaman farklı formlarıyla söz konusu olmuştur. Bu geleneksel uygulamalar genellikle erkeği memnun eden ama kadınlar için zararlı uygulamalar şeklinde varlığını sürdürmüştür. Bu tür uygulamalar kadın-erkek eşitsizliğinin bir göstergesidir, kadına yönelik şiddetin bir türüdür. Kadına yönelik şiddetin, gelenek ya da başka bir ad altında meşrulaştırılması mümkün değildir.

Kaynakça

Kitaplar/Kitap Bölümleri

- Algan Bülent, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2007.
- Gülmez Mesut, "İnsan Hakları Olarak Sosyal Haklar ve Sosyal Haksızlıklar", Ed. Nergis Mütevellioğlu vd., Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu 22-23 Ekim 2009 Akdeniz Üniversitesi Antalya Bildiri Kitabı, Belediye-İş Sendikası Yayını, Ankara, 2009, ss. 3-18.
- Kapanoğlu Sedef, Çin'de Kadın İmgesi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.
- Saltzberg Elayne A. ve Chrisler Joan C., "Beauty is the Beast: Psychological Effects of the Pursuit of the Perfect Female Body", Ed. Christine M. Koggel, Moral Issues in Global Perspective II: Human Diversity and Equality, Second Edition, Broadview Press, Kanada, 2006, ss. 142-150.
- Seneca, Troades, Latince'den Çev. Haydar Dönmez, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2146, Ankara, 1998.
- Seymen Çakar Ayşen, "Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği: Hindistan'da Çeyiz Cinayetleri", Ed. Murat Ercan, Ali Ayata ve Sultan Ece Altınok Çalışkan, Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Kongresi 12-13-14 Ekim 2016 Osmaneli'den 21. Yüzyılı Okumak Bildiriler Kitabı, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayını, Bilecik, 2016, ss. 1698-1703.
- Slote Walter H., "Psychocultural Dynamics within the Confucian Family", Ed. Walter H. Slote ve George A. De Vos, Confucianism and the Family, State University of New York Press, Albany, 1998, ss. 37-53.
- Şaşman Kaylı Derya, Kadın Bedeni ve Özgürleşme, 3. Baskı, İlya Yayınevi, İzmir, 2011.
- Uyar Lema, Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.

Makaleler

- Atman Ümit Cihan, "Kadına Yönelik Şiddet; Cinsel Taciz/İrza Geçme", *STED*, 2003, C: 12, S: 9, ss. 333-335.
- Avşar A. Filiz, Kanuncu Serdal ve Keskin H. Levent, "Kadın Sünneti", *Türkiye Klinikleri Jinekoloji Obstetrik*, 2008, C: 18, S: 5, ss. 321-326.

- Brown Melissa J., Bossen Laurel, Gates Hill ve Satterthwaite-Phillips Damian, "Marriage Mobility and Footbinding in Pre-1949 Rural China: A Reconsideration of Gender, Economics, and Meaning in Social Causation", *The Journal of Asian Studies*, November 2012, C: 71, S: 4, ss. 1035-1067.
- Cummings Steven R., Ling Xu ve Stone Katie, "Consequences of Foot Binding among Older Women in Beijing, China", *American Journal of Public Health*, October 1997, C: 87, S: 10, ss. 1677-1680.
- Demir Esra, "İnsan Haklarının Evrenselliği Görüşü Karşısında Kültürel Rölativizm", *MÜHF-HAD*, 2008, C: 14, S: 3, ss. 209-242.
- Drucker Alison R., "The Influence of Western Women on the Anti-Footbinding Movement 1840-1911", *Historical Reflections*, Fall 1981, C: 8, S: 3, Women in China: Current Directions in Historical Scholarship, ss. 179-199.
- İmre Havva Meryem, "Güzellik ve Sosyal Konum Göstergesi Olarak Lotus Ayak ve Ayakkabı", *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, Kasım-Aralık 2020, C: 5, S: 11, ss. 85-102.
- Kim Uichol ve Park Young-Shin, "Confucianism and Family Values Their Impact on Educational Achievement in Korea", *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 2000, Yıl: 3, S: 2, ss. 229-249.
- Ko Dorothy, "The Body as Attire: The Shifting Meanings of Footbinding in Seventeenth-Century China", *Journal of Women's History*, Winter 1997, C: 8, S: 4, ss. 8-27.
- Kumar Virendra ve Kanth Sarita, "Bride Burning", *Medicine, Crime and Punishment*, December 2004, C: 364, ss. 18-19.
- Mackie Gerry, "Ending Footbinding and Infibulation: A Convention Account", *American Sociological Review*, December 1996, C: 61, S: 6, ss. 999-1017.
- Nar Mehmet Şükrü, "Kültürel Kimlik Sorunsalı: Görecelik mi, Evrenselcilik mi? Yoksa Uzlaşma mı?", *Antropoloji*, 2019, C: 37, ss. 72-80.
- Özenç Berke, "Kadın Sunneti: Etnomerkezci Önyargılardan Kültürel Dinamikleri Dikkate Alan Bir Yaklaşım Doğru", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2006, C: LXN, S: 2, ss. 145-166.
- Rejali Saman, "From Tradition to Modernity: Footbinding and Its End (1839-1911) – the History of the Anti-Footbinding Movement and the Histories of Bound-feet Women in China", *Prandium- The Journal of Historical Studies*, Fall 2014, C: 3, S: 1, ss. 1-8.
- Reznikov Natalie, Phillips Carina, Cooke Martyn, Garbout Amin, Ahmed Farah ve Stevens Molly M., "Functional Adaptation of the Calcaneus in Historical Foot Binding", *Journal of Bone and Mineral Research*, September 2017, C: 32, S: 9, ss. 1915-1925.
- Seymen Çakar Ayşen, "Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği: Hindistan'da Sati Geleneği", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2015, S: 120, ss. 73-86.
- Seymen Çakar Ayşen, "Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği: Kadının Cinsel Sakatlanması", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2021, S: 157, ss. 361-380.
- Sussman Erika, "Contending with Culture: An Analysis of the Female Genital Mutilation Act of 1996", *Cornell International Law Journal*, 1998, C: 31, S: 1, ss. 193-250.

Wexler Lesley, "Allowing Girls to Hold up Half the Sky: Combining Norm Promotion and Economic Incentives to Combat Daughter Discrimination in China", *Chicago Journal of International Law*, Summer 2006, C: 7, S: 1, ss. 79-105.

Wilson Ann Marie, "How the Methods Used to Eliminate Foot Binding in China can be Employed to Eradicate Female Genital Mutilation", *Journal of Gender Studies*, 2013, C: 22, S: 1, ss. 17-37.

İnternet Kaynakları

Birleşmiş Milletler, "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme", 1966, https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/Ekonomik_SosyalKulturelHaklarSozlesmesi.pdf/E.T. 09.06.2022.

Birleşmiş Milletler, "İnsan Hakları Evrensel Beyanname", 1948, https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf/E.T. 09.06.2022.

Birleşmiş Milletler, "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi", 1980, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/KadinlaraKarsiAyrimciliginOnlenmesiSozlesmesi.pdf>/E.T. 09.06.2022.

Birleşmiş Milletler, "Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi", 1966, 09.06.2022.

Council of Europe, "Discrimination and Intolerance", <https://www.coe.int/en/web/compass/discrimination-and-intolerance>/E.T. 09.06.2022.

Fan Xinyu ve Wu Lingwei, "The Economic Motives for Foot-binding", Discussion Paper Series - CRC TR 224, Discussion Paper No. 187, Project A 03, Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn-Universität Mannheim, June 2020, ss. 1-60, Hata! Köprü başvurusu geçerli değil./E.T.26.05.2021.

Maluleke Mikateko Joyce, "Culture, Tradition, Custom, Law and Gender Equality", *Potchefstroom Electronic Law Journal*, 2012, C: 15, S: 1, ss. 1-22, [file:///C:/Users/anaya/Downloads/75698-Article%20Text-172364-1-10-20120417%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/anaya/Downloads/75698-Article%20Text-172364-1-10-20120417%20(2).pdf)/E.T. 30.05.2021.

Smith Tiffany Marie, "Footbinding Chinese History", <https://www.britannica.com/science/footbinding>/E.T. 22.05.2021.

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, "Declaration on the Elimination of Violence against Women", 1993, <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ViolenceAgainstWomen.aspx>/E.T. 29.05.2021.

World Health Organization, "Female Genital Mutilation", 3 February 2020, /E.T. 28.04.2021.

Yuan Zhang, "Footbinding, Sexuality and Transnational Feminism", Master, Utrecht University Faculty of Humanities, June 2009, ss. 1-53, <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/36125>/E.T. 28.05.2021.